

Muntis Auns

GROBIŅAS IEDZĪVOTĀJI PĒC GROBIŅAS 16. GS. BEIGU–18. GS. METRIKU GRĀMATU ZIŅĀM

Pētot Latvijas mazpilsētu vēsturi, nereti nākas saskarties ar avotu trūkumu, jo mazpilsētu arhīvi ir slikti saglabājušies, taču par pilsētas vēsturi var vēstīt arī daudzi dokumenti, kas nav radušies pilsētas administrācijas darbības rezultātā. Šajā gadījumā raksta autora mērķis bija izziņāt, kādu informāciju iespējams iegūt no metriku grāmatām, izvēloties Grobiņas draudzes vecākās saglabājušās baznīcas grāmatas.

Vecākā Grobiņas draudzes baznīcas grāmata¹ satur metriku ierakstus no 1750. līdz 1771. gadam, taču tajā ietvertas arī senākas baznīcas hronikas ziņas, sākot ar 16. gadsimta beigām, kā arī Grobiņas draudzes locekļu saraksti.² Saistībā ar Grobiņas pilsētas vēsturi nozīmīgi ir 1598. un 1609. gada saraksti par pilsētas iedzīvotāju maksājumiem baznīcai.³ Pirmajā sarakstā uzrādīti 48 maksātāji, otrajā – 95 maksātāji. Vairākos gadījumos kā maksātājs norādīta nevis konkrēta persona, bet gan kādas mājas iedzīvotāju kopums (“galdnieka otra māja”, “Kaspera Bekera otra māja” utt.), pie kā varēja piederēt vairākas ģimenes.

Lielās skaita atšķirības 1598. un 1609. gada sarakstā nenozīmē, ka Grobiņa 10 gadu laikā būtu strauji attīstījusies. 1598. gadā tika pabeigta Grobiņas baznīcas būvniecība – un baznīcas grāmatā ierakstītas naudas summas, kas pēdējā būvniecības gadā tika reāli saņemtas no muižniecības, zemniekiem un pilsētas iedzīvotājiem. Turpretī 1609. gada sarakstā fiksētas summas, kas konkrētām personām *būtu* jāmaksā baznīcas uzturēšanai, tādējādi 1609. gada saraksts netieši varētu atspoguļot Grobiņas iedzīvotāju skaitu. Pieņemot, ka maksātāji bija gan ģimenes galvas, gan neprecēti ļaudis un ka ģimenē vidēji bija trīs cilvēki (aprēķinos ieskaitot arī neprecētos maksātājus), var lēst, ka Grobiņā tajā laikā bija ap 300 iedzīvotāju. Iespējamais vidējais cilvēku skaits ģimenē šajā gadījumā gan izvēlēts voluntāri un nav dokumentāri pamatots.

Skaidrāka, taču ne pilnīga informācija iegūstama par Grobiņas iedzīvotāju nodarbošanos. Lielai daļai 1609. gada sarakstā ietverto personu līdzās norādīts kāds amats.⁴ Kopumā minēti 29 amatnieki

jeb domājamie amatnieki, kas pārstāvēja 15 arodus: 5 kalēji (*Schmidt*), 5 kurpnieki (*Schuster*), 4 skroderi (*Schneider*), 2 audēji (*Weber*), 2 podnieki (*Töpffer*), 2 ratnieki (*Rademacher*), pa vienam maizniekam (*Becker*), balbierim (*Balbierer*), cepurniekam (*Huttmacher*), kažocniekam (*Kurschner*), alvas lējējam (*Kannengiesser*), galdniekam (*Tischler*), namdarim (*Zimmerman*), muciniekam (*Bötticher*), virpotājam (*Dreyger*).

1654. gadā Grobiņas baznīcā ierīkoja pulksteni. Tika sastādīts ziedotāju saraksts, kas bija palīdzējuši finansēt pulksteņa uzstādīšanu.⁵ Jaunajā sarakstā daudzu ziedotāju amats norādīts jau nepārprotami – tie bija pieci skroderi, trīs kurpnieki, divi podnieki, kā arī audējs, stiklinieks, kalējs un piešu darinātājs (*Spornmacher*), taču tā bija tikai daļa no pilsētas amatniekiem. Sarakstā minēts arī dzintara apstrādātājs (*Berensteindryer*) Georgs Brāss, kurš Grobiņā darbojies vismaz kopš 1648. gada, kad viņš dāvinājis baznīcai smilšu pulksteni.⁶

Nav šaubu, ka daļa pilsētas iedzīvotāju bija tirgotāji, taču konkrētu personu piederība šai grupai 17. gadsimta ziņās nav minēta.

Pilsētā vai tās pievārtē atradās vairāki krogi, kas dēvēti to īpašnieku vārdā: Dēnhofa (*Dönhoffs*), Rādena (*Rahden*), Grothusa (*Grotthuesen*) un Rapes (*Rappen*) krogs.

Pēc 1678. gada baznīcas ziņām jauni ieraksti atsākas tikai 1750. gadā. Tās ir parastās atzīmes par kristītajiem, laulātajiem, mirušajiem un dievgaldniekiem. Vācu un latviešu draudzes metriku ieraksti ir šķirti. Ierakstu nepilnību dēļ tomēr ir grūtības nodalīt ziņas par Grobiņas pilsētas un pārējā draudzes novada iedzīvotājiem. Ziņās par vācu draudzes locekļiem bieži vien fiksēts personas amats, taču trūkst norādes par dzīvesvietu. Pēc vairākām pazīmēm var spriest, ka lielākā daļa personu bez dzīvesvietas norādes bija Grobiņas pilsētas iedzīvotāji, taču šāda paļāvība nav droša – un katrā konkrētā gadījumā nepieciešama papildu informācija, ko var sniegt, piemēram, piezīme “namnieks” (*Bürger*), “no pilsētas” u.tml.

Pēc P. Keizerlinga un E. Deršava 19. gadsimta sākumā sniegtajām ziņām (būtībā – pēc 1797. gada iedzīvotāju revīzijas datiem), Grobiņā bija 625 iedzīvotāji (293 vīrieši, 332 sievietes), kas pēc piederības dažādām kārtām sadalījās šādi: 14 literāti, 17 ierēdņi, 92 tirgotāji, 304 amatnieki, 196 brīvie ļaudis, 2 dzimtcilvēki.⁷ Ņemot vērā tikai vīriešus, pie literātiem piederēja 7 personas, pie ierēdņiem – 9, pie tirgotājiem – 43, pie amatniekiem – 162, pie brīvajiem ļaudīm – 71 un pie dzimtcilvēkiem – 1 persona. Tā kā vismaz 30% iedzīvotāju bija bērni vecumā līdz 14 gadiem, Grobiņā varēja būt apmēram 30 tirgotāju un 100 amatnieku.⁸ Pilsētā tajā laikā reģistrētas 70 dzīvojamās mājas – 60 pilsētā un 10 priekšpilsētā. Vidējais iemītnieku skaits katrā mājā bija 8,9; tas nešķiet pārāk liels, ja ņem vērā, ka bez saimnieka un viņa ģimenes mājā varēja dzīvot arī kalpotāji, amatnieku mācekļi un zeļļi un citas personas, tomēr, piemēram, Piltenē, kur tajā pašā

laikā bija 60 mājas ar 335 iedzīvotājiem, katrā mājā vidēji bija tikai 5,6 iemītnieki.⁹ Šie dati varētu būt pamatorientieris, lai tos varētu salīdzināt ar informāciju, kāda iegūstama pēc metriku grāmatām.

Atlasot Grobiņas metriku grāmatas 1750.–1758. gada ierakstos personas, kam dzīvesvieta nav minēta, iegūstam vairāk nekā 100 personu sarakstu. Lielākā daļa (ap 90) ir dažādi amatnieki – skroderi, cepurnieki, kurpnieki, jostnieki, mūrnieki, kalēji, virpotāji, ormanis un citi. Ieraksti liecina, ka gandrīz visiem amatniekiem bija ģimene un viņi gāja pie dievgalda gan ar sievām un pieaugušajiem bērniem, gan ar mācekļiem un zeļļiem. Pa māceklim vai zellim bija daudziem amatniekiem, bet visvairāk – četri zeļļi – galdniekam Štirmeram.

Pēc nodarbošanās 50. gadu dievgaldnieku sarakstos visvairāk minēti kurpnieki – to bija 17, neskaitot zeļļus un mācekļus. Nākamo lielāko amatnieku grupu veidoja skroderi – 10, tiem sekoja jostnieki, kalēji un mūrnieki – pa sešiem, maiznieki un cepurnieki – pa pieciem. Pie kalēju grupas būtu vēl pieskaitāmi trīs atslēdznieki, divi bisu meistari un varkalis. Citos pilsētai nepieciešamos arodos lielākoties darbojās pa trīs – četriem amatniekiem – miesnieki, galdnieki, namdari, mucinieki, virpotāji, podnieki, audēji, diķu racēji. Minēti arī divi ķieģeļnieki (*Ziegelstreicher*) un pa vienam pavāram, būvmeistaram, stikliniekam, zeltkalim, podziniekam, ormanim, muzikantam, dārzniekam. Dažiem amatniekiem piebilsts, ka viņi pieder pie Kurpnieku vai Seglinieku cunftes. Iespējams, ne gluži visi amatnieki Grobiņā darbojās vienlaicīgi, tomēr lielākā daļa amatnieku starp dievgaldniekiem minēta regulāri visā pārskatāmajā periodā. Pieskaitot arī amata mācekļus un zeļļus, var spriest, ka 18. gadsimta 50. gados Grobiņā dzīvoja nedaudz vairāk par 100 amatniekiem, bet, pierēķinot arī viņu ģimenes locekļus, varētu iegūt skaitli, kas tuvs 1797. gada revīzijā uzrādītajam Grobiņas amatnieku kārtai piederošo skaitam.

No tirgotājiem 50. gadu ierakstos minēti Salomons Cīglers, Eliass Dreslers, Gebhards, Helmans, Johans Ernsts Kēlers, Kramps, Johans Georgs Milhenzels, Joahims Šade, Štefens un Vite, tātad 10 personas. Tas ir mazāk, nekā sagaidāms pēc 1797. gada ziņām, taču iespējams, ka šo situāciju daļēji var izskaidrot ar tirgotāju nodarbes specifiku – ilgstošu atrašanos ārpus dzīvesvietas. Zīmīgi, ka 1750.–1757. gadā regulāri pie dievgalda gāja J. G. Milhenzela sieva, taču ne Milhenzels pats (1757. gadā viņš nomira, būdams 52 gadus vecs).

50. gadu dievgaldnieku sarakstos un citos metriku gāmatas ierakstos konstatējami šādi Grobiņas namnieki:

<i>Brauns</i> ¹⁰	rātskungs
<i>Goercke</i>	rātskungs
<i>Krum</i>	rātskungs
<i>Maletius</i>	rātskungs

<i>Stern</i>	rātskungs
<i>Vick</i>	rātskungs
<i>Hellman</i>	rātskungs, tirgotājs
<i>Elias Dresler</i>	tirgotājs, šejienietis (<i>hiesiger</i>)
<i>Joachim Schade</i>	tirgotājs
<i>Salomo Ziegler</i>	tirgotājs
<i>Heinrich Steffens</i>	tirgotājs
<i>Franz Sahn</i>	atslēdznieks
<i>Johann Friedrich Heerse</i>	bisu meistars
<i>Christoph Conrad Jordan</i>	kurpnieks
<i>Berend Jürgen Haack</i>	maiznieks
<i>Christian Radeike</i>	mucinieks
<i>Joachim Striestermann</i>	podnieks
<i>Schrimpf</i>	skroderis

Ši ir tikai daļa namnieku – astoņpadsmit. Diemžēl metriku grāmatas ieraksti neļauj droši spriest, kuri no pilsētas iedzīvotājiem vēl piederēja pie šīs grupas. Droši vien tie bija daži iepriekš minētie, taču sarakstā neiekļautie tirgotāji (Gebhards, Kēlers, Kramps, Vite), kā arī daudzi amatnieki, taču nepārprotamu norāžu par viņu piederību Grobiņas namniekiem nav.

Arī 60. gados, veicot ierakstus baznīcas grāmatā, norādes “namnieks”, “no pilsētas” u.tml. Grobiņas draudzes mācītājs minējis reti; piederība namniekiem vai vispār pilsētas iedzīvotājiem apliecināta vēl šādām personām:

<i>Kölzsch</i>	birģermeistars
<i>Jochum Daniel Glagau</i>	tirgotājs, namnieks
<i>Kramp</i>	tirgotājs, šejienietis (<i>hiesiger</i>)
<i>Christoph Grim</i>	namnieks
<i>Joseph Herr</i>	namnieks
<i>John</i>	namnieks
<i>N. Strauss</i>	namnieks, ādminis
<i>Friederich Milch</i>	namnieks, atslēdznieks
<i>Johann Gottlieb Nachtgall</i>	namnieks, Kurpnieku cunftes meistars
<i>Christian Rohd</i>	namnieks, Kurpnieku cunftes meistars
<i>Andreis Stiebner</i>	namnieks, Seglinieku cunftes meistars
<i>Johann Jacob Neuman</i>	namnieks, meistars
<i>Heinrich Arendt</i>	zeltkalis
<i>Werkmeister</i>	pulksteņmeistars
<i>Drubki</i>	Grobiņas dzirnavnieks
<i>Möller</i>	Grobiņas pils notārs
<i>Gebhard</i>	leitnants pilsētā

Abos sarakstos minētās personas nav automātiski apvienojamas vienā pilsētas iedzīvotāju kopumā, jo daļa pirmajā sarakstā iekļauto personu jau 50. gados nomira, bet lielākā daļa otrā saraksta personu baznīcas grāmatā pirmoreiz minēta tikai 60. gados, un tas liecina par zināmu pilsētas iedzīvotāju sastāva nomaiņu.

Pēc Grobiņas baznīcas grāmatām iespējams iegūt ziņas arī par Grobiņas latviešiem. 1598. un 1609. gada sarakstā minēts Jānis Vārdulis (*Jahn Wardull*), 1609. gada sarakstā – vairāki vārdā nenosaukti zemnieki, kuri acīmredzot dzīvoja pilsētas lauku novadā.

18. gadsimta 50. gadu latviešu draudzes ierakstos atsevišķi izdalīti Grobiņas pilsētas iedzīvotāji, taču kopā ar tiesneša Dāvida Kapela (4 sētas) un Vīganta zemniekiem, līdz ar to ir grūti noteikt, tieši kuri dievgaldnieki bija pilsētnieki. Dievgaldnieku sarakstā ierakstīts saimes vai ģimenes galva, sniedzot arī kopējo viņam līdzatnākušo skaitu. Kopumā pie dievgalda ik gadu gāja ap 130 Grobiņas pilsētas un Kapelam un Vīgantam piederošo sētu iedzīvotāju, no tiem Kapela un Vīganta ļaudis bija vismaz 30–40. Tā kā dievgaldnieku sarakstos ierakstīti tikai pilngadīgie, var spriest, ka Grobiņā dzīvoja kādi 100–150 latvieši.

Starp latviešiem, kuri acīmredzot piederēja pie pilsētniekiem (taču ne namniekiem), dievgaldnieku sarakstā atzīmēts krodzinieks Šterns, skroderis Daniels Mačkēvics (*Matskewiz*, *Matschkewiz*), zāģeris Valku Jānis (citur: Vāje Jānis, Vāge Jānis), rātskunga Šterna kalps Viļums, rātskunga Branda kalpone Magdalēna, vairāki kambarnieki un citi. Piemēram, 1751. gadā pie dievgalda gāja četri un pēc tam vēl trīs vārdā nenosaukti Makena ērberģa iemītnieki, 1751. un 1752. gadā – 5–7 Gērkena ērberģa iemītnieki.

50. gadu kristību, laulību u.c. ierakstos atrodams vēl arī skroderis Bērents Vārna, audējs Vilhelms Freimanis, pilsētas kalpotājs Jānis, pilsētas gans Jēkabs un citi latvieši, taču pārsvarā bez norādes par viņu nodarbošanos. No pēdējiem minams Štrimps (*Strimp*) Ansis, kurš, kā liecina 70. gadu dievgaldnieku saraksti, bijis audējs. Ansis amatu acīmredzot mantoja no tēva – 1750. gada laulību ierakstos minēta tobrīd jau mirušā audēja Štrimpa meitas Grietas un Daniela Mačkēvica laulība; pēc pāris dienām salaulājās arī Ansis.

70. gadu dievgaldnieku sarakstos¹¹ atrodami divi Grobiņas audēji – Ansis Libanovičs un jau minētais Ansis Štrimps, kā arī divi audēja zeļļi – Ansis un Vilis. Vēl minēts skroderis Daniels [Mačkēvics],¹² skroderis kambarnieks Vārens, kambarnieks Bruzinskis, zāģeris (*Brettschneider*) Evalds, pilsētas govju gans Juris Vēvers, pilsētas kalpotājs Jēkabs Zengers. Spriežot pēc dievgaldnieku sarakstā norādītās personas un tās līdznācēju skaita (parasti 2 vai 4), viņi visi, izņemot audēja zeļļus, bija precējušies un pie dievgalda gāja kopā ar pieaugušajiem ģimenes locekļiem.

Nereti mācītājs fiksējis notikumus, kas saistīti ar pilsētas sadzīvi. Piemēram, 1753. gada 19. oktobrī ap pulksten 9 vakarā pie tiesneša Kapela nama durvīm tika atrasts zīdains (zēns) ar zīmīti, ka viņš ir nekristīts, un 8 florīni naudas;¹³ nākamajā dienā bērnu nokristīja par

Gothelfu, taču viņš drīz nomira. 1771. gada 9. maijā noturēts aizlūgums par pilsētas ganu,¹⁴ kurš tajā dienā pirmoreiz dzinis ganībās lopus.¹⁵ 1757. gada 15. jūnijā pie dievgalda gāja 10 krievu virsnieki, pēc tam līdz 21. jūnijam vēl divas reizes pa pieciem virsniekiem.¹⁶ Jādomā, ka šie “krievu virsnieki” bija vācieši, kas dienēja Krievijas armijā, un viņu uzturēšanās Grobiņā varēja būt saistīta ar Krievijas piedalīšanos Septiņgadu karā (1757. gada jūlijā Krievijas karaspēks ieņēma Prūsijai piederošo Mēmeli jeb Klaipēdu). Gan laulību, gan citos ierakstos tāpat atspoguļojas Grobiņas amatnieku sakari ar Liepāju, Mēmeli un citām pilsētām. Apliecinot solidaritāti, 1771. gadā Grobiņas baznīcā vākta kollekte nodegušās Skodas baznīcas, skolas un ķestera mājas atjaunošanai.¹⁷

Metriku grāmatas, protams, nevar sniegt pilnasinīgu pilsētas dzīves ainu. Dažādu draudžu grāmatas atšķiras arī informācijas saturīguma ziņā. Grobiņas draudzes vecāko baznīcas grāmatu apskats liecina, ka šāds avots tomēr satur pietiekami daudz informācijas par pilsētas vēsturi – ziņas par dažādiem pilsētas iedzīvotāju slāņiem, viņu nodarbošanos, mājas saimi, arī sadzīvi, saikni ar citām tuvākām un tālākām pilsētām, mazākā mērā – apbūvi. Pēc Grobiņas draudzes metriku ierakstiem var spriest, ka 18. gadsimta 50. gados Grobiņā dzīvoja apmēram 90 vācu amatnieku, kas visumā saskan ar iespējamo amatnieku skaitu 18. gadsimta beigās. Kopā ar ģimenes locekļiem (provizoriski – ap 300) viņi acīmredzot veidoja Grobiņas iedzīvotāju un namnieku lielāko daļu. Grobiņā dzīvojošie latvieši (vismaz 100) bija galvenokārt kalpotāji un strādnieki.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 235. fonds, 1. apraksts, 61. lieta; internetā pieejama: <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/1/ie/39/book/4399.html>
- ² Draudzes hronika pieejama arī izdevumā: Kurzemes draudžu hronikas. 2. d. – Rīga, 1930.
- ³ LVVA, 235. f., 1. apr., 61. l., 14.–16., 23.–27. lpp.
- ⁴ Nav īsti droši, vai visas šīs atzīmes atbilst konkrētās personas nodarbei, vai arī kāda no tām bija uzvārds. Ir pamats domāt, ka vairākumā gadījumu tās tomēr ir personas nodarbošanās norādes.
- ⁵ Kurzemes draudžu hronikas. 2. d. – 52.–54. lpp.
- ⁶ Turpat. – 52., 53. lpp.
- ⁷ [Keyserling P., Derschau E.] Beschreibung der Provinz Kurland. Nach Anleitung des unter Allerhöchstem Schutz Seiner Kaiserlichen Majestät von Einer freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg im Jahre 1802 angefertigten Entwurfs. – Mitau, 1805. – S. 248, 249, Tabelle.
- ⁸ Precīzākas ziņas varētu iegūt pēc iedzīvotāju revīziju sarakstiem, taču raksta sagatavošanas laikā autora rīcībā to nebija.
- ⁹ Marburgas Herdera institūta Dokumentu krātuve: Kurländische Seelenrevisionen, Städte, 92, S. 344, 345.

- ¹⁰ Personvārdu rakstībā baznīcas grāmatā nav ievērota konsekvence. Personām, kuru vārda un uzvārda rakstība dažādos ierakstos atšķiras, dota biežāk lietotā forma.
- ¹¹ LVVA, 235. f., 1. apr., 65. l. (<http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/1/ie/39/book/4400.html>).
- ¹² Daniela Mačkēvica uzvārds nosaukts tikai 1750. gadā, pēc tam viņš minēts vienkārši kā “skroderis Daniels”. Arī citām personām uzvārds dažos gadījumos minēts, dažos – ne.
- ¹³ LVVA, 235. f., 1. apr., 61. l., 111. lpp.
- ¹⁴ Städsche Hütter (pilsatu Kehrneeks).
- ¹⁵ LVVA, 235. f., 1. apr., 65. l., 7. lpp.
- ¹⁶ Turpat, 61. l., 189. lpp.
- ¹⁷ Turpat, 65. l., 15., 21. lpp.

Muntis Auns

THE INHABITANTS OF GROBIŅA ACCORDING TO 16th–18th CENTURY DATA OF CHURCH REGISTERS

Summary

The oldest church register of the Grobiņa parish which dates back to the end of the 16th century contains a chronicle of the parish, as well as several lists of the inhabitants of the town of Grobiņa – donors and tax payers. The list of 1609 testifies to the presence of about 30 craftsmen representing 15 branches of handicraft in Grobiņa at that time.

The chronicle ends in 1678 and is followed by metric records starting from 1750. The records from the 1750s and 1760s give evidence of about 90 German craftsmen working in Grobiņa and representing circa 25 branches of handicraft. The largest groups of craftsmen were shoemakers (17 persons), tailors, belt makers, smiths, masons, bakers and hatters (5–10 persons). Together with members of their families they composed the majority (probably about 300 persons) of the inhabitants and full-fledged burghers of Grobiņa. There were also about 100 Latvians among the townspeople – several craftsmen, yet mainly servants and labourers.

Metric records testify also to the presence of a group of merchants (at least 11 persons), however, it is much less than could be expected according to data of 1797 census.

The oldest church registers of the Grobiņa parish give also some evidence about everyday life, as well as connections between Grobiņa and other towns – kinship links, solidarity (for example, donations for the renewal of the Skoda Church in 1771 were collected) etc. Residence of at least 20 Russian officers (supposedly, Germans by nationality) in Grobiņa in June 1757 was, probably, connected with participation of Russia in the Seven Years' War.

Iesniegts 30.04.2009.